

Wonen, een historische inleiding

SOFIE DE CAIGNY,
coördinator
van het Centrum
Vlaamse
Architectuur-
archieven,
zie: www.cvaaq.be.

Deze tekst werd gemaakt door Sofie De Caigny voor de thematoelichting van OMD 2007.

WONEN: EEN BREED EN FLEXIBEL BEGRIP

Of je nu in een riante villa, een knus appartement, een boerderij, een klooster, een gevangenis of op de straat woont, iedereen woont. Maar wat bedoelen we precies met wonen?

De plek waar je woont is de plek van het dagelijks leven: het slapen, het eten, het omkleden, het wassen en het koesteren van je meest persoonlijke of 'gewone' rituelen. Maar we 'wonen' ook allemaal in België. Wonen heeft geen begin en geen einde. Filosofen, historici en architectuurcritici hebben hun hoofd al gebroken over de betekenis van het begrip wonen. Voor hen betekent wonen zich een plek eigen maken in de wereld. Toch is er in al die betekenissen een lijn in te trekken. De meeste mensen associëren wonen met een 'thuis': een plek waar je volledig jezelf kan zijn, waar je je mee verbonden voelt. Concreet associëren de meeste mensen in de westerse wereld hun thuis in de eerste plaats met bescherming en veiligheid. Bescherming tegen de weersomstandigheden zoals regen, koude en zonlicht. Maar ook bescherming tegen de gevaren waar we in de publieke ruimte aan blootstaan. Thuis voelen we ons veilig. De hedendaagse trend naar 'cocooning' past volledig in die lijn. In die betekenis heeft wonen een duidelijke tegenpool, namelijk de publieke ruimte.

Aangezien wonen zo innig verbonden is met onze private sfeer, zegt het ontegensprekelijk ook veel over onze identiteit. Er is zelfs een uitdrukking die stelt: "Zeg me hoe je woont en ik zeg je wie je bent". Aan de uiterlijke kentekenen van onze woning valt zeer veel af te leiden over onze waarden, onze sociale status en zelfs onze leeftijd. Een gerestaureerde hoeve op het platteland, een hoogbouwappartement van een sociale huisvestingsmaatschappij, de meubelen en decoratie, ... het zegt iets over onze financiële middelen, onze professionele situatie, ons opleidingsniveau. Sociologen hebben er een vette onderzoekskluif aan. Het is niet nieuw dat mensen met hun huis hun sociale status willen benadrukken. Reeds in de middeleeuwen werden kastelen niet alleen gebouwd om heren en hun onderdanen te beschermen, maar ook als uitdrukking van macht en kapitaal. Tot slot hebben de begrippen 'wonen' en 'thuis' ook een sterk emotionele betekenis. We associëren ze met gezelligheid,

geborgenheid, intimiteit, onze naaste verwanten, ... 'Thuiskomen' heeft daarbij een symbolische betekenis.

Naast die 'klassieke' betekenis, kan wonen nog heel wat andere invullingen krijgen.

Wonen kan permanent of tijdelijk zijn. De meest extreme vorm van tijdelijk wonen is natuurlijk het nomadische bestaan. Maar dichterbij ons zijn er de studentenkamers, waar alleen in de week wordt gewoond, of de hotels, waar men tracht de gasten zich zo goed mogelijk 'thuis' te laten voelen, ook al is het maar voor één nacht. Ook vakantiewoningen en buitenverblijven zijn tijdelijke vormen van wonen. Ze waren eeuwenlang erg populair bij de elite. Naderhand raakten ze gedemocrateerd. Dit proces kan niet mooier worden geïllustreerd dan door het permanent bewonen van campings.

Middeleeuwse kastelen werden overigens door hun eigenaars ook niet permanent bewoond. Vaak hadden vorsten meerdere eigendommen en resideerden ze afwisselend in verschillende kastelen.

Wonen kan je alleen doen. Veel mensen doen het in gezinsverband. Nog anderen wonen samen met 'lotgenoten' in een gevangenis, bejaardentehuis, internaat of legerkazerne. Ook in het verleden waren er bekende vormen van collectieve woonprojecten. In de middeleeuwen maakten verschillende kloosterordes opgang. Alleenstaande vrouwen konden samen een begijnhof bewonen.

Vanaf de verlichting begon men sterk te geloven in de maakbaarheid van de mens. Wie je bent, welke levenshouding je hebt, hoe je denkt over goed of kwaad, ... het waren allemaal aspecten van de mens die men dacht te kunnen beheersen. En omdat het bij veel mensen nogal eens fout liep, leefde de idee dat die mensen heropgevoed moesten worden. De heropvoeding had het meeste succes wanneer hun hele doen en laten werd gecontroleerd. De moderne gevangenschappen en psychiatrische instellingen deden hun intrede. In het geval van de psychiatrie wilden men via gecontroleerd wonen het denkproces van de zieken beheersen om hen te genezen.

Uit deze voorbeelden blijkt ook dat wonen niet vrij is van ideologie. Het samenleven in kloosters is duidelijk gebonden aan de overtuiging dat het leven aan God gewijd moet zijn en dat persoonlijke bezittingen en materiële welstand de geestelijke ontplooiing in de weg staan. Ook de opvoeding in internaten, gevangenschappen en psychiatrische instellingen is natuurlijk niet

vrij van ideologie. De modernistische architecten die vanaf de jaren 1920 opgang maakten, sloten in hun woonideologie dan weer eerder aan bij het socialisme. Zij meenden dat iedereen recht had op degelijke huisvesting en dat de woningnood het best kon worden opgevangen door collectieve projecten te bouwen, waarin iedereen min of meer in dezelfde standaardwoning zou wonen. Hoogbouw – in wezen een opeenstapeling van een aantal, meestal identieke, wooneenheden – deed op grote schaal haar intrede. Het is niet toevallig dat de socialisten meestal voor collectieve woningprojecten pleitten, en de katholieken eerder voor private woningbouw. Voor de katholieken was het gezin de hoeksteen van de samenleving, voor de socialisten was dat de arbeidersklasse. Het schaalverschil tussen gezin en klasse in deze maatschappijvisies reflecteerde zich in de woonideologie.

Voor de meesten onder ons is het huis de plek waar we na onze dagtaak verblijven om ons te ontspannen. Toch is dat niet voor iedereen zo, en doorheen de geschiedenis was dat zeker niet het geval. Voor veel molenaars, boeren, ambachtslui en handelaars was er geen onderscheid tussen de woon- en de werkplek. Een boerderij had vier functies: ze diende als woning voor het boerengezin, als huisvesting voor de dieren, als opslagplaats voor de werktuigen en als plek waar oogst werd bewaard. Een heel ander voorbeeld is de 19de-eeuwse burgerlijke wooncultuur. Duizenden dienstmeiden en knechten woonden toen in de herenhuizen van de rijke burgerij om er te 'dienen'. Zij leefden overdag in de kelderverdieping, sleurden met kolen, maakten het eten klaar, poetsten en deden de was. 's Nachts sliepen ze in de mansardekamers onder het dak. Vanaf de 19de eeuw deed ook de ideologie van de vrouw aan de haard haar intrede bij de burgerij. Na de Eerste Wereldoorlog verspreidde die zich over alle lagen van de bevolking. Voor de meeste vrouwen was de woning geen plek van ontspanning, maar van hard labeur, waar met een minimaal budget monden gevoed moesten worden, en waar vaak zonder stromend water kleding werd gewassen. Heel veel vrouwen klopten dagen van 16 uur in huis.

WONEN IN DE MIDDELEEUWEN

De middeleeuwse maatschappij is een standenmaatschappij, bestaande uit de adel, de clerus en de burgers. Een groot deel van de clerus woonde in kloosters en abdijen. De adel woonde in kastelen en burchten. Edellieden reisden vaak tussen hun verschillende eigendommen. Hun wooncultuur was daar volledig op afgestemd. De tapijten in hun woningen konden worden opgerold. Kisten waren ook erg in trek als meubelen. Zij konden immers als zitmeubel of als tafel dienen. Soms werden er wat doeken ingelegd, zodat ze ook als bed konden dienen. Bij een verhuis van de ene woonst naar de andere werden alle meubelen gedemonteerd en ingeladen en werden de

tapijten opgerold. Het hele huishouden werd bij wijze van spreken verhuisd. Niet toevallig zijn de woorden meubel – mobiel, het Franse *meublier* en het Engelse *move* verwant. De meubels waren draagbare objecten die vooral functioneel waren.

De burgers waren minder mobiel. Hun woningen bevonden zich in de steden, die zich vrij konden kopen van de vorsten en adel. De vrije burgers ontwikkelden een wooncultuur die de wortels in zich draagt van onze huidige wooncultuur. Hun woningen waren smal, want de druk op de gronden was groot in de ommuurde steden. Er was niet veel plaats voor de snel aangroeiende bevolking.

De stedelijke burgers woonden en werkten in hetzelfde gebouw. Ambachtslieden gebruikten hun huis als woonplaats, als ateliers en als opslagplaats. Het huis was dus veel meer een publieke plaats dan een private plek voor het gezinsleven. De centrale ruimte in de woning was dag en nacht in gebruik. Hier vonden zowat alle 'woonfuncties' plaats. Men kookte en at er, men ontspande er zich en sliep er, er werden vrienden ontvangen en zakendeals gesloten. De aankleding van de grote centrale ruimte was eenvoudig: er waren weinig meubelen, er stond meestal een houten zitmeubel naast de open haard en in het beste geval hing er een wandtapijt. Voor een aantal activiteiten werden de meubels aan de kant geschoven. Het wonen leek dus naar onze normen wat op kamperen in eigen huis. Het spreekt voor zich dat er in deze huizen niet veel ruimte was voor de dingen die wij met wonen associëren. Van privacy en intimiteit kon nauwelijks sprake zijn. Een gemiddeld "gezin" bestond in de middeleeuwen immers uit ongeveer 20 mensen. Knechten, kinderen, familieleden en beschermelingen woonden en sliepen allemaal samen in één ruimte.

Naast die grote woningen waren er ook veel kamerwoningen. Men kwam er rechtstreeks binnen in de woonruimte en een steile houten trap leidde naar de zolder. Ze kwamen veel voor in begijnhoven, godshuizen, beluiken en gangen en zouden tot in de 19de eeuw het woningtype van de arme stadsbevolking blijven.

De middeleeuwse woningarchitectuur trad in de voetsporen van de publieke bouwkunst van kerken en openbare gebouwen. Aanvankelijk werd er vooral in hout gebouwd. Naderhand vond steen in de steden op grote schaal ingang. De oudste nog bewaarde middeleeuwse woningen zijn in romaanse stijl, zoals bijvoorbeeld deze woning op de Graslei in Gent. In de late middeleeuwen werd de gotiek populair bij private bouwheren. De woning 'Het huis van Sestich' in Leuven illustreert dat goed. Terwijl de romaanse architectuur een gesloten karakter had, en vooral horizontaliteit uitstraalde, was de gotische architectuur verticaal en open. De spitsbogen en de fijn uitgewerkte versiering van de gotische gevels werden gemaakt met dezelfde techniek als die van de gotische kathedralen. In tegenstelling

tot de horizontale romaanse architectuur, drukte de verticaliteit van de gotische religieuze bouwkunst de verbondenheid met de goddelijke hemel uit. De profane bouwkunst nam deze verticaliteit over, al had dat vooral decoratieve bedoelingen.

Er bestond een groot onderscheid tussen de levenswijze op het platteland en in de stad. Op het platteland leefden enerzijds de herenboeren, die onafhankelijk en vrij waren, en anderzijds de landbouwers, die afhankelijk waren van grootgrondbezitters, abdijen en kasteelheren en die belastingen betaalden om grond te mogen bewerken. Veel boerderijen waren op strategische punten gelegen, bijvoorbeeld ter verdediging tegen rondzwervende rovers of bij een rivier voor water. Jammer genoeg zijn er bijna geen boerderijen overgebleven uit de vroege middeleeuwen. Zij waren alle opgetrokken uit leem, hout en stro en hebben de tand des tijds niet doorstaan. Aanvankelijk leken de meeste middeleeuwse landelijke woningen sterk op elkaar. Men gebruikte veel plaatselijke materialen en de boerderijen werden gebouwd op basis van ervaringsdeskundigheid, in een proces van *'learning by doing'*, zonder gespecialiseerde bouwheren of architecten. Omdat de hoeves de noden van de grond en het klimaat weerspiegelden, ontstonden na verloop van tijd regionale bouwtypes. Op arme gronden ontstond het langgeveltype, op rijke kleigronden kwamen grotere boerderijen te staan. Die verschillen zijn tot op heden in ons landschap zichtbaar.

MODERNE HUISELJKHEID

Op het einde van de middeleeuwen evolueerde de woon-situatie langzamerhand naar een meer huiselijk leven. De huizen werden groter, de houten constructie werd overal door steen vervangen, de ramen werden groter doordat de glastechniek verbeterde en het glas goedkoper werd (al bleven ramen die konden worden opengemaakt zeer uitzonderlijk). De lichtbronnen bleven olielampen en kaarsen. Die waren echter duur, dus tot het begin van de 19de eeuw, toen het gaslicht werd uitgevonden, gingen de meeste mensen slapen zodra het donker werd. Ook het meest intieme evolueerde: Op het einde van de middeleeuwen deed de kamerpot zijn intrede en werd het doen van de behoeften een meer private aangelegenheid. Naast deze tendens tot een grotere privatisering van het wonen was er op het einde van de middeleeuwen ook een tendens tot functiescheiding. De centrale woonruimte werd opgedeeld. Keukens werden vaak aparte vertrekken. Stilaan werden de slaapvertrekken van de eigenaars gescheiden van die van inwonende personeelsleden en nam de scheiding tussen wonen en werken toe. Vooral vanaf de 17de eeuw groeit de fascinatie voor het huis en zijn betekenis voor de westerse cultuur. Het toegenomen belang dat aan wonen werd gehecht, blijkt het best uit de gewijzigde betekenis van meubelen. Het waren geen louter functionele objecten meer, ze werden een waardevol bezit op zich,

met een duidelijke decoratieve functie. Men begon meubelen en hun versiering te koesteren als belangrijke statussymbolen. Ook het comfort van de meubelen steeg. Stoelen werden beter aangepast aan het menselijk lichaam en kussens deden hun intrede. Comfort werd een nieuw begrip in het wonen, waaraan veel waarde werd gehecht.

Tegelijk met deze evolutie naar meer huiselijkheid en privacy in het wonen voltrok zich een stijlevolutie. De middeleeuwse gotiek begon de invloed van de renaissance te voelen. Die renaissancestijl liet zich het eerst opmerken in stadhuizen en publieke gebouwen, maar de rijke burgerij begon ze ook in haar woningen toe te passen. In de tweede helft van de 16de eeuw maakten trapgevels plaats voor gevels in hals- of klokvorm. De aanwezigheid van buitenlandse – meestal mediterrane – kooplieden had een grote invloed op deze evolutie. De renaissance inspireerde zich immers rechtstreeks op de Romeinse bouwkunst, en waar was die meer zichtbaar dan in Italië? Die zuiderse invloed was ook merkbaar in het bezit van een buitenhuis op het platteland, dat steeds populairder werd bij de stedelijke burgerij. Daar konden ze zich tijdens het weekend of in de zomer terugtrekken. De renaissance werkte de herontdekking van de natuur in de hand. Kooplieden begonnen de steden te ontvluchten. De opkomst van de 'villa rustica' of het 'hof van plaisantie' was een fenomeen dat zich rond alle middelgrote Vlaamse steden voordeed. In de loop van de 16de eeuw telde de streek in een straal van 20 km rond Antwerpen ongeveer 370 dergelijke villa's.

Het toegenomen belang van huiselijkheid ontstond niet op één moment op één specifieke plek. Toch kan de 17de eeuw in de Noordelijke Nederlanden als de plaats worden aangeduid waar de moderne huiselijkheid zijn intrede deed in de westerse cultuur. Holland beleefde toen haar Gouden Eeuw. Die werd vooral gedragen door de stedelijke burgerij, die leefde van de handel. Als eerste in Europa koesterde zij huiselijkheid als één van de belangrijkste waarden waaraan ze haar status en gezinsideaal koppelde. Voor deze burgers moesten de binnenhuizen netjes zijn, sober ingericht, maar wel gezellig. Ze wilden er zich thuis voelen. De grens tussen publiek en privaat moest duidelijk voelbaar zijn. Die grens werd onder meer aangegeven door de nieuwe norm van netheid. Zo mocht men als bezoeker zijn schoenen aanhouden op het gelijkvloers, dat naar middeleeuwse traditie nog deels als publieke ruimte werd beschouwd, maar om naar de verdiepingen te gaan moest men ze uittrekken. Daar begon immers de echte thuis.

Het wonen kreeg een eigen domein in de cultuur toegewezen. Het gezin werd er het centrum van. Gezinnen woonden niet in grote stedelijke paleizen, maar in eenvoudige gezinswoningen. De burgervrouwen bleven thuis en voeden hun kinderen zelf op.

Vanaf het moment dat deze huiselijke ideologie centraal kwam te staan in de Nederlandse cultuur, sprak men over 'huisvrouwen' in de betekenis die wij nog steeds gebruiken. Eigenlijk is de 17de eeuw in Nederland de periode waarin het huis een thuis werd. Toen ontstond het wonen zoals wij dat nu kennen.

Deze uitwijding over Nederland is van belang omdat de Nederlandse visie op wonen vanaf de 18de eeuw in heel Europe verspreid raakte. Ook hier in Vlaanderen werd het huis geen werkplek meer, maar een plek voor persoonlijk en intiem gedrag. De familie werd een geïsoleerde entiteit, evenals het familieleven en het huis. De 18de eeuw kenmerkte zich dan ook door een groeiend verlangen naar privacy. Dat zie je ook in de woningen van de burgerij, waar de meubels en de decoratie steeds verfijnder werden en waar een groeiend belang werd gehecht aan een volwaardige huiselijke cultuur. Die kreeg haar neerslag in de materiële cultuur: fijn uitgewerkte objecten, lusters, kussen, allerlei soorten meubelen, bestek, kleding, doeken, enz. werden belangrijke huiselijke gebruiksvoorwerpen. In deze evolutie werden de verschillende functies van de kamer steeds verder afgebakend. De woningen kregen slaapkamers, salons, keukens, vestiaires, ontvangstruimtes, dames- en herenvertrekken. Ook de architectuur evolueerde. Gevels bleven representatief voor de rijkdom en het gezag van de eigenaars die in de woningen huisden. Men inspireerde zich daarbij graag op het classicisme van de paleisarchitectuur van de Franse vorsten. Niet toevallig is de 18de eeuw de eeuw waarin voor het eerst grote woningprojecten het licht zagen, zoals bijvoorbeeld op het Sint-Michielsplein in Brussel.

Intussen stond ook de evolutie van het wonen op het platteland niet stil. De Vlaamse landbouw typeerde zich door een steeds verdere intensivering van de activiteiten. Door betere technieken en een rationelere omgang met de grond werd er steeds meer geproduceerd per oppervlakte. Vanaf de middeleeuwen was de Vlaamse landbouw daardoor vooruitstrevend in Europa. De boerderijen verbeterden ten opzichte van de middeleeuwen. Er werd ook op het platteland steeds vaker in steen gebouwd; de bakstenen werden daarbij vaak ter plekke gebakken.

In het landelijke binnenhuis ontstond een typisch ruimtegebruik. In veel streken in Vlaanderen werd een voutenkamer of opkamer boven de kelder gebouwd. De kelder was een hoogfunctionele ruimte, een ideale koele berging voor voedselvoorraden zoals gepekeld vlees en aardappelen. Ook de open haard was typisch op het Vlaamse platteland. Het was vaak het enige vuurpunt in de boerderij. Er werd gekookt, de hammen hingen er te drogen en men warmde er zich aan. Boven op de zolder sliepen de gezinsleden met knechten en inwonende familieleden samen onder de pannen op het stro. Ondertussen kregen de typologieën van de boerderijen in België

hun vaste vorm. Op de arme zandgronden van de Kempen werden vooral langgeveltypes gebouwd. In rijkere streken zoals het Land van Waas, Brabant en de Vlaamse Ardennen bestond een boerderij meestal uit meerdere omwalde of omhaagde gebouwen of kwam de vierkantshoeve in voege. Nog later, in de 19de eeuw, ontstond de Beweging ter Verfraaiing van het Landleven. Samen met instellingen als de Boerenbond bepleitte ze een beter woongedrag op het platteland. Om hun visie kracht bij te zetten, lieten ze modelhoeves optrekken.

DE INDUSTRIËLE REVOLUTIE

In de 19de eeuw voltrok zich een volgende grote evolutie in het wonen. Door de industriële revolutie steeg de bevolking in de steden in snel tempo. Doordat de steden nog steeds binnen de middeleeuwse wallen lagen, steeg de druk op de gronden binnen de stadsmuren fenomenaal. Het gevolg was dat arbeiders samenhookten in beluiken en cités. De woonomstandigheden waren uitermate slecht. Vaak woonden vele gezinnen samen in een woning en beschikten over slechts één gemak, één waterpunt. Tegelijk werd een aantal burgers heel rijk. Als ondernemers verdienden zij veel geld. Deze samenloop van evoluties veranderde de wooncultuur van de verschillende sociale groepen ingrijpend. De rijke burgers vonden de stadscentra niet meer aantrekkelijk. Door het samenhookken van arme arbeiders in slechte woonomstandigheden werd de stad erg ongezond. De burgers trokken naar nieuwe stadswijken. Daar lieten ze nieuwe herenhuizen optrekken in neostijlen, art nouveau of andere rijkelijk versierde stijlen die hun macht en rijkdom uitstraalden. Ziekten maken echter geen klassenonderscheid en ook in die nieuwere stadsgedeelten voelden ze zich bedreigd. Daarop trokken veel rijke gezinnen weg uit de stad. Dankzij de aanleg van treinen konden ze in de groene gordel van de stad gaan wonen en dagelijks pendelen. Zo trokken burgers in de 19de eeuw heel wat woningen op in de gemeenten rond de steden. Het platteland was niet langer het privilege van de boerenstand en de enkele rijke burgers die er een buitenhuis hadden. Het werd ook een permanente verblijfplaats voor niet-landbouwers.

Het was vooral deze rijkere klasse die het ideaal van de voltijdse huisvrouw verderzette om zich sociaal te onderscheiden van de arbeidersklasse: daar gingen vrouw en kinderen gewoon mee werken in de fabriek. Bij de middenklasse bleef de vrouw thuis, zorgde voor het huishouden en de opvoeding van de kinderen en maakte het huis gezellig. De manier van wonen werd eens te meer een middel om de sociale status mee te onderstrepen. Toch liet de problematische huisvesting van de arbeiders de burgers niet koud. Voor het eerst in de geschiedenis begonnen ze zich er actief mee te bemoeien. Ze hadden daarvoor verschillende beweegredenen. Enerzijds hadden ze schrik voor

de samenhookende arbeiders in de steden. Ze wilden dat in de hand houden, arbeiders een goede woonst geven om hen meer hygiëne en discipline bij te brengen. Men geloofde dat arbeiders die een goede gezinswoning hadden, zich beter zouden gedragen, meer burgerzin zouden hebben, hun kinderen van de straat zouden houden, minder op café zouden gaan en stipter op het werk zouden verschijnen. Voor een stuk was het ook filantropie: de rijken wilden het lot van de armen verbeteren.

Vooraf na de grote sociale onlust en stakingen van de jaren 1880 schoot men in actie. Er werd een huisvestingswet goedgekeurd die premies voorzag voor arbeiders die een eigen huis wilden bouwen. Hoe goed deze wet ook bedoeld was, veel haalde hij niet uit. In de praktijk konden alleen de beter bemiddelde arbeiders, die eigen bezittingen hadden, er gebruik van maken.

Bovendien was de wet duidelijk katholiek geïnspireerd: de politici wisten dat het voor arbeiders alleen op het platteland een haalbare kaart was om een eigen woning te bouwen. Daar was de grond betaalbaar en bestond er een sociaal netwerk om materiaal en mankracht te leveren. Op die manier hoopten de katholieken om de arbeiders weg te halen uit de steden, die ze als oorden van socialistisch verderf en rood gevaar beschouwden. Dat had twee grote gevolgen: ten eerste was pendelarbeid in Vlaanderen al vanaf de 19de eeuw ingeburgerd (vooral via spoor- en buurtspoorwegen), en ten tweede vestigden zich op het platteland steeds meer arbeiders naast de traditionele landbouwersbevolking.

WOONCOMFORT IN DE WELVAARTSSTAAT

In de 20ste eeuw kwam België in een nieuwe fase van het wonen terecht. Na de Eerste Wereldoorlog leefde heel sterk de idee dat het volk, dat had geleden onder de oorlog, beloond moest worden voor zijn inspanningen. Het algemeen stemrecht voor mannen werd ingevoerd. Dat had als gevolg dat de socialisten voor het eerst mee in de regering kwamen. Zij hadden een totaal andere visie op het huisvestingsprobleem dan de katholieken: ze waren voorstander van collectieve oplossingen. In 1919 drukten ze het ontstaan van de Nationale Maatschappij van de Goedkope Woningen en Woonvertrekken door. In die maatschappij stimuleerden ze de oprichting van tuinvijken. De eerste tuinvijken, die vlak na de Eerste Wereldoorlog werden

gebouwd, waren ontworpen door modernistische architecten, wier visie op wonen vaak overeenstemde met die van de socialisten. Het waren vooruitstrevende ontwerpen, zowel op het vlak van esthetiek en bouwtechnologie (er werd bijvoorbeeld geëxperimenteerd met het eerste beton), als op het vlak van water, elektriciteit en modern comfort in de woning. Ze waren gebouwd vanuit het modernistische adagio: vorm volgt functie. Gedaan met de 19de-eeuwse versiering en neostijlen. Een sobere en functionele architectuur zou voor veel meer mensen degelijke woningen betaalbaar maken. Na enkele jaren werd duidelijk dat deze tuinvijken te duur waren en te traag tot stand kwamen om de woningnood echt te lenigen. In de jaren dertig kozen de modernistische architecten dan ook de weg van de hoogbouw. De socialisten volgden hen.

Ondanks de inspanningen die tijdens het interbellum werden gedaan om het wonen van de kleine man te verbeteren, was het na de Tweede Wereldoorlog nog steeds zeer slecht gesteld met de woningen in België. In 1947 had 7% van de woningen een badkamer. Op het platteland waren veel woningen niet aangesloten op de waterleiding of de riolering en hadden de bovenverdiepingen geen elektriciteit. De overheid vond dat het genoeg was. In de welvaartsstaat moest het wooncomfort van iedereen verbeteren. Door de wet De Taeye uit 1948 kregen gezinnen een premie om een huis te bouwen. De wet kende een overdonderend succes. Er werden ongeveer 400.000 woningen opgetrokken. De suburbanisatie van Vlaanderen en de lintbebouwing namen fenomenaal toe.

Tot op de dag van vandaag dragen we al deze evoluties mee in onze wooncultuur. Nog steeds wordt het huis als het domein van de vrouw gezien. De hele feministische strijd ten spijt, is de moeder vaak nog de spilfiguur in het huishouden en staat ze doorgaans ook in voor de aankleding van de woning. Ook het landelijke ideaal dat al zo lang in het wonen vervlochten zit, leeft nog bij heel veel mensen. Ook al werken de meeste Vlamingen in de stad of in een nijverheidsgebied, toch kiezen ze voor een landelijke woning met een tuin. Fermettes lijken een recent fenomeen, maar ze zijn verweven met een lange woon-geschiedenis.